

Πρόλογος

Το βιβλίο αυτό, το οποίο απευθύνεται κατά κύριο λόγο στους αρχάριους σπουδαστές της αγροτικής οικονομίας, αποτελεί μια συστηματική εισαγωγή στις βασικές οικονομικές έννοιες και στα θέματα που σχετίζονται με έναν σημαντικό τομέα της οικονομίας των ΗΠΑ: τη βιομηχανία τροφίμων και κλωστικών ινών. Για τον σκοπό αυτό χρειάζεται να γίνουν κατανοητές οι μικροοικονομικές και μακροοικονομικές δυνάμεις που επηρεάζουν τις αποφάσεις των παραγωγών και των καταναλωτών τροφίμων και κλωστικών ινών, που περιλαμβάνουν: 1) Τους αγρότες και τους κτηνοτρόφους. 2) Τις αγροτικές επιχειρήσεις που τους προμηθεύουν με εισροές για την παραγωγή και τους παρέχουν πιστώσεις. 3) Τις αγροτικές επιχειρήσεις που επεξεργάζονται τρόφιμα και παράγουν κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα. 4) Τις επιχειρήσεις που εμπορεύονται αγροτικά προϊόντα και παρέχουν σχετικές υπηρεσίες σε επίπεδο χονδρικής και λιανικής αγοράς, τόσο στους εγχώριους καταναλωτές όσο και στις ξένες αγορές.

Η παρουσίαση των συσχετίσεων μικροοικονομίας, μακροοικονομίας και εμπορίου, που είναι μείζονος σημασίας στην οικονομία του σήμερα, βοηθά τους σπουδαστές να εντρυφήσουν σε αυτές. Η επεξήγηση των εννοιών της ζήτησης και της προσφοράς μέσω παραδειγμάτων συμβάλλει στη διασαφήνιση των εννοιών της μακροοικονομικής και του εμπορίου. Επιπλέον, η παραπομπή στις έννοιες της μικροοικονομικής κατά την ανάλυση των εννοιών της μακροοικονομικής και του εμπορίου οδηγεί στην εμπέδωση αυτών των αλληλοσυσχετίσεων.

ΟΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΕΣ ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Η 7η έκδοση έχει αναθεωρηθεί επισταμένα, ώστε οι σπουδαστές να έχουν ολοκληρωμένη εικόνα γι' αυτό τον δυναμικό τομέα της παγκόσμιας οικονομίας. Βασικές αναπροσαρμογές που έχουν γίνει είναι, μεταξύ άλλων:

- Νέος σχεδιασμός της έκδοσης, ώστε να προσελκύει τους σπουδαστές και να εντοπίζουν ευκολότερα τις οικονομικές έννοιες στο κείμενο.
- Περισσότερες ερωτήσεις στο τέλος κάθε κεφαλαίου (Ασκήσεις Αυτοαξιολόγησης) για τη διευκόλυνση της αυτοεκμάθησης των σπουδαστών.
- Εκτεταμένη αναδιάρθρωση του Κεφαλαίου 11, που αφορά τον ρόλο του κράτους στη γεωργία, προκειμένου να συμπεριληφθούν τα επικαιροποιημένα δεδομένα της τρέχουσας πολιτικής για τα αγροτικά προϊόντα.
- Εκτεταμένη αναθεώρηση των Κεφαλαίων 12-15, που πραγματεύονται βασικά ζητήματα μακροοικονομικής καθώς και τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζουν τη γεωργία τα μακροοικονομικά δεδομένα.

- Επικαιροποίηση όλων των πινάκων και των διαγραμμάτων, ώστε να περιλαμβάνουν τα νεότερα διαθέσιμα στοιχεία.

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ

Το παρόν βιβλίο δεν εστιάζει στην αγροτική εκμετάλλευση, αλλά εξετάζει το σύνολο της βιομηχανίας τροφίμων και κλωστικών ινών, που αντιπροσωπεύει ένα αξιόλογο ποσοστό του εθνικού προϊόντος των ΗΠΑ. Δίνεται έμφαση στη μακροοικονομική της αγροτικής παραγωγής, στον ρόλο του κράτους στη γεωργία και στο διεθνές εμπόριο αγροτικών προϊόντων. Από την εμπειρία των τελευταίων δεκαετιών έχει προκύψει ότι οι αγρότες και οι κτηνοτρόφοι, οι αγροτικές επιχειρήσεις, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και οι καταναλωτές τροφίμων και κλωστικών ινών επηρεάζονται ιδιαίτερα από τις μακροοικονομικές πολιτικές και τις εμπορικές συμφωνίες.

Εννοιολογικά, το βιβλίο ξεκινά με την περιγραφή του πεδίου της αγροτικής οικονομίας –με παραδείγματα– και της δομής της εγχώριας βιομηχανίας τροφίμων και κλωστικών ινών. Η δομή του είναι συνυφασμένη με τη μικροοικονομία, τη μακροοικονομία και τα διεθνή οικονομικά. Αρχικά εξετάζονται οι έννοιες και δίνονται παραδείγματα σχετικά με την καταναλωτική συμπεριφορά και τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων, και στη συνέχεια παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο καθορίζονται η αγοραία ζήτηση και η προσφορά σε συνθήκες τέλει ανταγωνισμού και έπειτα σε συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού. Το βιβλίο πραγματεύεται διεξοδικά την έννοια της ελαστικότητας και τη σημασία της για την κατανόηση των συνεπειών στο εισόδημα και στην οικονομική ευημερία τόσο των καταναλωτών όσο και των παραγωγών. Η μικροοικονομική ανάλυση περιλαμβάνει επίσης την εξέταση εννοιών σχετικών με τους φυσικούς πόρους και τα κρατικά προγράμματα, που αποτελούν σημαντικές πτυχές της αγροτικής οικονομίας. Η εκτεταμένη εξέταση μικροοικονομικών εννοιών, όπως είναι, μεταξύ άλλων, ο ατελής ανταγωνισμός, βοηθά τους σπουδαστές να κατανοήσουν τη μακροοικονομική ανάλυση στα επίπεδα της επιχείρησης, της αγοράς και του συνόλου της οικονομίας. Τέλος, η ανάλυση του διεθνούς εμπορίου καθιστά εύληπτα τα φαινόμενα της σημερινής παγκόσμιας οικονομίας.

ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

Το βιβλίο χωρίζεται σε έξι μέρη και αποτελείται συνολικά από 18 κεφάλαια.

Το Μέρος 1, που απαρτίζεται από δύο κεφάλαια, συνιστά την εισαγωγή. Στην αρχή του βιβλίου, στον τίτλο του Κεφαλαίου 1, τίθεται ένα θεμελιώδες ερώτημα: «Τι είναι η αγροτική οικονομία;» Ορίζεται το πεδίο των οικονομικών και κατόπιν δίνεται ο ορισμός της αγροτικής οικονομίας με βάση τον ρόλο που παίζουν οι οικονομολόγοι της αγροτικής οικονομίας στο επίπεδο της μικροοικονομίας και της μακροοικονομίας. Το Κεφάλαιο

2 παρέχει ένα ιστορικό υπόβαθρο, καθώς παρουσιάζονται οι μεταβολές της δομής της γεωργίας την περίοδο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και οι αλλαγές που συντελέστηκαν στους τομείς που προμηθεύουν τους αγρότες και τους κτηνοτρόφους με εισροές, επεξεργάζονται τα προϊόντα τους, πωλούν προϊόντα προστιθέμενης αξίας στους εγχώριους καταναλωτές και εμπορεύονται τρόφιμα και κλωστικές ίνες στην παγκόσμια αγορά.

Το Μέρος 2 επικεντρώνεται στις οικονομικές αποφάσεις που λαμβάνονται από τους καταναλωτές τροφίμων και κλωστικών ινών. Τα θέματα που πραγματεύεται αφορούν: τις δυνάμεις που επηρεάζουν τη συμπεριφορά των καταναλωτών (Κεφάλαιο 3)· την έννοια της αγοραίας ζήτησης για ένα συγκεκριμένο προϊόν (Κεφάλαιο 4)· την ελαστικότητα της ζήτησης (Κεφάλαιο 5). Η εξέταση των βασικών μέτρων ελαστικότητας συμπληρώνεται με εμπειρικά παραδείγματα και με την ανάδειξη της σημασίας τους για τη λήψη αποφάσεων στη βιομηχανία τροφίμων και κλωστικών ινών, περιλαμβανομένου του δυνητικού μεγέθους της αντίδρασης των καταναλωτών και των συνεπειών του στο εισόδημα των παραγωγών.

Το Μέρος 3 επικεντρώνεται στην προσφορά στην αγορά. Στο Κεφάλαιο 6 διερευνώνται θέματα σχετικά με τη χρήση πόρων και με την ανταπόκριση της παραγωγής των επιχειρήσεων βραχυπρόθεσμα, ενώ στο Κεφάλαιο 7 παρουσιάζονται οι οικονομικές δυνάμεις που διαμορφώνουν το πλαίσιο της χρήσης εισροών, της επέκτασης των επιχειρήσεων και της επιλογής των παραγόμενων προϊόντων. Στο Μέρος 3 ολοκληρώνεται μια εισαγωγή στην καμπύλη αγοραίας προσφορά και στον προσδιορισμό των τιμών και των ποσοτήτων εκκαθάρισης της αγοράς σε συνθήκες τέλει ανταγωνισμού (Κεφάλαιο 8) και σε συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού (Κεφάλαιο 9). Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει εμπειρικά παραδείγματα, τα οποία σκιαγραφούν το μέγεθος και την εφαρμοσιμότητα των σχέσεων που καταγράφονται στα παραπάνω κεφάλαια.

Το Μέρος 4 έχει ως θέμα τον ρόλο του κράτους στη βιομηχανία τροφίμων και κλωστικών ινών. Στο Κεφάλαιο 10 εξετάζονται οι φυσικοί πόροι, το περιβάλλον και η γεωργία. Στο ίδιο κεφάλαιο γίνεται επίσης αναφορά στη σημασία της κρατικής ρύθμισης, η οποία αντανάκλα την αυξανόμενη αναγνώριση του γεγονότος ότι οι φυσικοί πόροι και το περιβάλλον είναι πόροι εν ανεπαρκεία και απαιτούν προσεκτική διαχείριση. Στο Κεφάλαιο 11 μελετάται ο ρόλος του κράτους στην παροχή αγροτικών επιδοτήσεων, στη χαλιναγώγηση της δύναμης της αγοράς και στην εξασφάλιση σταθερής και ασφαλούς προσφοράς τροφίμων.

Το Μέρος 5 επικεντρώνεται στα μακροοικονομικά της γεωργίας. Στο Κεφάλαιο 12 δίνεται ένα περίγραμμα των γενικών συσχετίσεων ανάμεσα στις αγορές προϊόντων και στο εθνικό παραγόμενο προϊόν. Στο Κεφάλαιο 13 τεκμηριώνεται η σημασία της νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής για την απόδοση της οικονομίας. Στο Κεφάλαιο 14 διερευνώνται οι συνέπειες των οικονομικών κύκλων στην οικονομία, ενώ στο Κεφάλαιο 15 παρουσιάζεται η σχέση ανάμεσα στη μακροοικονομική πολιτική και στα αποτελέσματά της στην οικονομική απόδοση της γεωργίας.

Το Μέρος 6 εστιάζει σε θέματα διεθνούς εμπορίου αγροτικών προϊόντων. Το Κεφάλαιο 16 αφορά την ανάπτυξη και την αστάθεια του εμπορίου αγροτικών προϊόντων, περιλαμβανομένης της σχετικής εξάρτησης από τις εξαγωγές και τις εισαγωγές, όπως επί-

σης και την αγορά συναλλάγματος, το διεθνές νομισματικό σύστημα και την επίδραση των συναλλαγματικών ισοτιμιών στο εμπόριο αγροτικών προϊόντων των ΗΠΑ. Το Κεφάλαιο 17 διερευνά τη λογική του διεθνούς εμπορίου, καθώς και τους ωφελούμενους από το διεθνές εμπόριο. Τέλος, στο Κεφάλαιο 18 εξετάζονται η πολιτική του εμπορίου αγροτικών προϊόντων και οι προτιμησιακές εμπορικές συμφωνίες. Περιλαμβάνει θέματα σχετικά με τους εμπορικούς περιορισμούς, καθώς επίσης και με το ερώτημα αν οι προτιμησιακές εμπορικές συμφωνίες οδηγούν σε επιπλέον εμπορικές συναλλαγές ή σε αναδιάρθρωση των ήδη υπαρχουσών.

Κάθε κεφάλαιο ολοκληρώνεται με μια σύνοψη και έναν κατάλογο με λέξεις-κλειδιά. Οι Ασκήσεις Αυτοαξιολόγησης περιλαμβάνουν ερωτήσεις και προβλήματα για την εμπέδωση των βασικών θεμάτων που εξετάζονται στο εκάστοτε κεφάλαιο. Οι απαντήσεις θα βοηθήσουν τους μαθητές ώστε να προετοιμαστούν κατάλληλα για τις εξετάσεις. Στο τέλος κάθε κεφαλαίου υπάρχουν Βιβλιογραφικές Αναφορές.

ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΓΙΑ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΕΣ

Για να έχουν πρόσβαση σε συμπληρωματικό διαδικτυακό υλικό, οι διδάσκοντες θα πρέπει να αιτηθούν κωδικό πρόσβασης. Επισκεφτείτε την ιστοσελίδα www.pearsonhighered.com/irc, όπου μπορείτε να κάνετε αίτηση για κωδικό πρόσβασης διδάσκοντα. Μέσα σε 48 ώρες θα λάβετε e-mail επιβεβαίωσης, στο οποίο θα περιλαμβάνεται και ο κωδικός πρόσβασης. Αφού λάβετε τον κωδικό, επισκεφτείτε την ιστοσελίδα, συνδεθείτε και θα βρείτε λεπτομερείς οδηγίες για τη λήψη του υλικού που επιθυμείτε να χρησιμοποιήσετε.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τους πολλούς σπουδαστές που έκαναν σχόλια και προτάσεις στη διάρκεια των διάφορων φάσεων της διαμόρφωσης αυτής της έκδοσης, όπως και των προηγούμενων εκδόσεων. Θα θέλαμε επίσης να ευχαριστήσουμε τους παρακάτω κριτές για την πολύτιμη συμβολή τους: τη Marlies Boyd του Modesto Junior College· τον Stephen King του Western Kentucky University· τον Pierre Boumtje του Southern Arkansas University· τη Xiaowei Cai του California Polytechnic State University.

Σχετικά με τους συγγραφείς

Ο **John B. Penson Jr.** κατέχει τον τίτλο του Διακεκριμένου Καθηγητή (Regents Professor) και του Επιχορηγούμενου από τη Stiles (Stiles Endowed Professor) Καθηγητή Αγροτικής Παραγωγής στο Agriculture in the Department of Agricultural Economics του Texas A&M University. Είναι επίσης ανώτερος επιστημονικός υπάλληλος του Norman Borlaug Institute for International Agriculture. Ο Penson κατέχει διδακτορικό τίτλο στην αγροτική οικονομία από το University of Illinois. Έχει διδάξει στην Κορέα, στην Ιαπωνία, στη Γουατεμάλα, στη Νικαράγουα και στο Εκουαδόρ. Η έρευνά του εστιάζει στα μακροοικονομικά της γεωργίας και στην ανάλυση πιστωτικού κινδύνου χαρτοφυλακίου. Έχει επίσης κάνει έρευνα στη Μέση Ανατολή και στην Ευρασία.

Ο **Oral Capps Jr.** κατέχει τους τίτλους του Εκτελεστικού Καθηγητή (Executive Professor) και του Διακεκριμένου Καθηγητή στο Department of Agricultural Economics του Texas A&M University. Είναι πιστοποιημένος οικονομολόγος επιχειρήσεων και συν-διευθυντής του Agribusiness, Food and Consumer Economics Research Center στο Texas A&M University. Κατέχει επίσης την Επιχορηγούμενη Έδρα Εμπορίας Γαλακτοκομικών Προϊόντων στα Νοτιοδυτικά. Κατέχει διδακτορικό τίτλο στην αγροτική οικονομία από το Virginia Tech. Έχει λάβει πολυάριθμα βραβεία για την έρευνα και τη διδασκαλία και είναι διεθνώς αναγνωρισμένος για το ερευνητικό του έργο στην ανάλυση ζήτησης και τιμών.

Ο **C. Parr Rosson III** είναι Καθηγητής και Πρόεδρος του Department Head of the Agricultural Economics Department του Texas A&M University. Κατέχει διδακτορικό τίτλο στην αγροτική οικονομία από το Texas A&M University. Η δουλειά του Rosson εντάσσεται στα πεδία του διεθνούς εμπορίου και του μάρκετινγκ. Σήμερα είναι πρόεδρος της Education Committee of the Texas-Cuba Trade Alliance. Έχει υπηρετήσει στη Grains, Feed, Oilseeds and Planting Seeds Agricultural Trade Advisory Committee για λογαριασμό του Εκπροσώπου Εμπορίου των ΗΠΑ (U.S. Trade Representative) και του Υπουργείου Γεωργίας των ΗΠΑ από το 2001 έως το 2015. Έχει πραγματοποιήσει έρευνα στη Λατινική Αμερική, στη Μέση Ανατολή και στην Ασία.

Ο **Richard T. Woodward** είναι Καθηγητής στο Department of Agricultural Economics του Texas A&M University. Το ερευνητικό του έργο εντάσσεται στα πεδία των περιβαλλοντικών οικονομικών και των οικονομικών των πόρων. Οι πρόσφατες έρευνές του επικεντρώνονται στη χρήση μεταβιβάσιμων αδειών για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της ποιότητας του νερού και της αλιείας και των προβλημάτων της επιλογής σε συνθήκες αβεβαιότητας.

1

Τι είναι η αγροτική οικονομία;

Περιεχόμενα κεφαλαίου

ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ 24

Πόροι εν ανεπαρκεία 25

Κάνοντας επιλογές 26

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ 28

Μικροοικονομικά εναντίον
μακροοικονομικών 29

Θετικά οικονομικά εναντίον δεοντολογικών
οικονομικών 30

Εναλλακτικά οικονομικά συστήματα 30

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ 32

ΤΙ ΚΑΝΕΙ ΕΝΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ; 33

Ο ρόλος στο μικροοικονομικό επίπεδο 33

Ο ρόλος στο μακροοικονομικό επίπεδο 33

Οριακή ανάλυση 34

Η ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΠΟΥ ΘΑ ΑΚΟΛΟΥΘΗΘΕΙ 34 ΣΥΝΟΨΗ 36

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ 37

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ 38

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ 39

ΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ 40

Κατασκευή γραφικής παράστασης 40

Κλίση γραμμικής καμπύλης 41

Κλίση μη γραμμικής καμπύλης 44

Η αγροτική οικονομία είναι μια εφαρμοσμένη κοινωνική επιστήμη που έχει ως αντικείμενο το πώς οι παραγωγοί, οι καταναλωτές και οι κοινωνίες χρησιμοποιούν πόρους εν ανεπαρκεία για την παραγωγή, την εμπορία και την κατανάλωση τροφίμων και κλωστικών ινών. Οι αγορές αγροτικών προϊόντων λειτουργούν χάρη στις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης. Πηγή: Brad McMillan/Cartoon Stock.

Η γεωργία είναι αναμφισβήτητα ένας από τους πιο σημαντικούς τομείς οποιασδήποτε οικονομίας. Το γεγονός αυτό αποτυπώνεται εύγλωττα και στον Ψαλμό 103: «Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον. Κύριε ὁ Θεός μου... ὁ ἐξανατέλλων χόρτον τοῖς κτήνεσι καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων τοῦ ἐξαγαγεῖν ἄρτον ἐκ τῆς γῆς». Αναμφίβολα, ο κλάδος της γεωργίας απασχόλησε τον άνθρωπο ήδη από τους βιβλικούς χρόνους. Εμείς ενδιαφερόμαστε κυρίως για τις οικονομικές σχέσεις που διέπουν τον αγροτικό τομέα.

Οι ρίζες της αγροτικής οικονομίας (agricultural economics) μπορούν ενδεχομένως να αναζητηθούν στην αρχαία Αίγυπτο και, σύμφωνα με μια εκδοχή, στον «πρώτο οικονομολόγο της αγροτικής παραγωγής», τον Ιωσήφ. Ο Ιωσήφ ερμήνευσε τα όνειρα του φαραώ της Αιγύπτου και προέβλεψε σωστά επτά χρόνια ευμάρειας και επτά χρόνια λιμού.

Τι είναι η αγροτική οικονομία; Αν έλεγε κανείς ότι «η αγροτική οικονομία είναι η εφαρμογή των οικονομικών αρχών στη γεωργία», θα είχε δώσει έναν τυπικά σωστό ορισμό – αλλά σε ένα στενό πλαίσιο. Στον ορισμό αυτό δεν λαμβάνονται υπόψη τα οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα που καλείται να αντιμετωπίσει η αγροτική οικονομία. Το να θεωρήσει κάποιος ότι η αγροτική οικονομία περιορίζεται στα οικονομικά των δραστηριοτήτων της αγροτικής καλλιέργειας και της κτηνοτροφίας είναι λάθος. Οι δραστηριότητες αυτές αντιπροσωπεύουν το 2% με 4% της παραγωγής μιας χώρας – για παράδειγμα, των ΗΠΑ. Στην πραγματικότητα, το αντικείμενο της αγροτικής οικονομίας ξεπερνά το πλαίσιο της αγροτικής εκμετάλλευσης, περιλαμβάνοντας ένα ευρύτερο φάσμα δραστηριοτήτων που σχετίζονται με την παραγωγή τροφίμων και κλωστικών ινών. Αν λοιπόν ο αγροτικός τομέας ιδωθεί από αυτή την ευρύτερη σκοπιά, τότε αντιπροσωπεύει περίπου το 12% με 15% της εθνικής παραγωγής.

Προτού προχωρήσουμε σε έναν πιο λεπτομερή ορισμό της έννοιας της αγροτικής οικονομίας, ας εξετάσουμε το αντικείμενο των οικονομικών (economics) και τον ρόλο που παίζουν οι οικονομολόγοι της αγροτικής παραγωγής στη σημερινή οικονομία. Αυτό θα μας επιτρέψει να απαντήσουμε εμπεριστατωμένα στο ερώτημα που τίθεται στον τίτλο του κεφαλαίου. Μια πιο διεξοδική προσέγγιση της εγχώριας βιομηχανίας παραγωγής τροφίμων και κλωστικών ινών γίνεται στο Κεφάλαιο 2.

ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

Δύο συχνά χρησιμοποιούμενες στερεότυπες φράσεις περιγράφουν το πρόβλημα της οικονομίας ως εξής: «Δεν γίνεται να έχεις και την πίτα ολόκληρη και τον σκύλο χορτάτο» και «Τίποτα δεν χαρίζεται». Αφού δεν μπορεί κάποιος να έχει όλα όσα επιθυμεί –σε ατομικό ή συλλογικό επίπεδο–, χρειάζεται να κάνει επιλογές. Οι καταναλωτές, για παράδειγμα, πρέπει να πάρουν αποφάσεις για τις δαπάνες τους, έχοντας στο μυαλό τους έναν προϋπολογισμό. Αντικειμενικός τους σκοπός είναι να μεγιστοποιήσουν την ικανοποίηση που αντλούν από την κατανομή του χρόνου τους μεταξύ εργασίας και αναψυχής και από την κατανομή του διαθέσιμου εισοδήματός τους μεταξύ κατανάλωσης και αποταμίευσης, με δεδομένες τις τρέχουσες τιμές και τα επιτόκια. Οι παραγωγοί είναι απαραίτητο να αποφασίσουν σχετικά με την παραγωγή, την εμπορία και την επένδυση, έχοντας επίσης κατά νου έναν προϋπολογισμό. Αντικειμενικός τους σκοπός είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους της επιχείρησης, με δεδομένους τους πόρους τους τη συγκεκριμένη στιγμή και τις τρέχουσες τιμές. Αφού ληφθούν υπόψη τα κόστη και τα οφέλη, η κοινωνία θα καθορίσει πώς θα κατανεμηθούν με τον πιο αποδοτικό τρόπο οι εν ανεπαρκεία πόροι της στα διαφορετικά κρατικά προγράμματα.

Πόροι εν ανεπαρκεία

Ο όρος *σπανιότητα* (scarcity) αναφέρεται στην πεπερασμένη ποσότητα των πόρων που είναι διαθέσιμοι για την κάλυψη των αναγκών της κοινωνίας. Επειδή η φύση δεν προσφέρει απρόσκοπτα αρκετούς τέτοιους πόρους, διατίθεται μόνο μια περιορισμένη ποσότητα. Οι **πόροι εν ανεπαρκεία** (scarce resources) χωρίζονται στις εξής κατηγορίες: 1) φυσικοί και βιολογικοί πόροι, 2) ανθρώπινοι πόροι, 3) τεχνητοί πόροι.

Οι πόροι εν ανεπαρκεία (scarce resources) διακρίνονται σε φυσικούς και βιολογικούς πόρους, σε ανθρώπινους πόρους και σε τεχνητούς πόρους.

Φυσικοί και βιολογικοί πόροι (natural and biological resources). Η γη και τα κοιτάσματα ορυκτών είναι παραδείγματα φυσικών πόρων εν ανεπαρκεία. Στις ΗΠΑ η ποιότητα αυτών των φυσικών πόρων διαφέρει σε πολύ μεγάλο βαθμό από περιοχή σε περιοχή. Σε ορισμένα εδάφη είναι αδύνατο να καλλιεργηθεί οτιδήποτε στη φυσική τους κατάσταση, ενώ άλλα εδάφη είναι εξαιρετικά εύφορα. Ακόμα, άλλες περιοχές είναι πλούσιες σε αποθέματα γαιανθράκων ή σε κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου. Τα τελευταία χρόνια η κοινωνία μας έχει επίσης συνειδητοποιήσει την εντεινόμενη έλλειψη πόσιμου νερού, ιδίως στα δυτικά. Ενώ οι φυσικοί πόροι που σχετίζονται με την ενέργεια έχουν αποτελέσει κρίσιμους πόρους εν ανεπαρκεία τις τελευταίες δεκαετίες, το νερό θα μπορούσε να γίνει ο κρίσιμος φυσικός πόρος εν ανεπαρκεία στο εγγύς μέλλον. Εκτός από τους φυσικούς πόρους, οι πόροι εν ανεπαρκεία περιλαμβάνουν επίσης τους βιολογικούς πόρους, όπως το ζωικό κεφάλαιο, την άγρια πανίδα, και τις διαφορετικές γενετικά τροποποιημένες ποικιλίες/γενετικά τροποποιημένες καλλιέργειες.

Ανθρώπινοι πόροι (human resources). Οι ανθρώπινοι πόροι είναι οι υπηρεσίες που προσφέρονται από τους εργαζόμενους και τη διοίκηση για την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών, που θεωρείται επίσης ότι είναι εν ανεπαρκεία. Οι εργαζόμενοι, για παράδειγμα, παρέχουν υπηρεσίες οι οποίες, συνδυαζόμενες με μη ανθρώπινους πόρους εν ανεπαρκεία, οδηγούν στην παραγωγή οικονομικών αγαθών¹. Οι εργάτες στην αυτοκινητοβιομηχανία προσφέρουν την εργασία τους για την παραγωγή αυτοκινήτων και φορτηγών. Οι αγροεργάτες από την άλλη παρέχουν την εργασία τους για την παραγωγή γεωργικών προϊόντων και ζωικού κεφαλαίου. Η εργασία θεωρείται πόρος εν ανεπαρκεία ακόμα και όταν δεν απασχολείται το σύνολο του εργατικού δυναμικού της χώρας. Οι εργάτες προσφέρουν τις υπηρεσίες τους έναντι του τρέχοντος ύψους μισθολογικών αποδοχών. Οι αγροτικές επιχειρήσεις μπορεί να μην έχουν τη δυνατότητα να μισθώσουν όλη την εργασία που επιθυμούν καταβάλλοντας το χρηματικό ποσό που θα ήθελαν να πληρώνουν.

1. Τα αγαθά και οι υπηρεσίες που παράγονται από πόρους εν ανεπαρκεία είναι επίσης εν ανεπαρκεία και αποκαλούνται οικονομικά αγαθά. Τα οικονομικά αγαθά διακρίνονται από τα ελεύθερα αγαθά, των οποίων κάθε επιθυμητή ποσότητα είναι διαθέσιμη με μηδενικό κόστος. Ο αέρας ήταν επί μακρόν ελεύθερο αγαθό, αλλά η ρύπανση (που αποτελεί αρνητικό αγαθό), η οποία καθιστά τον αέρα ακατάλληλο για αναπνοή, αλλάζει το δεδομένο αυτό σε ορισμένες περιοχές.

Η **διοίκηση** (management), μια άλλη μορφή ανθρώπινου πόρου, παρέχει επιχειρηματικές υπηρεσίες, οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν στη σύσταση μιας νέας εταιρείας, στην ανανέωση ή στην επέκταση μιας ήδη υπάρχουσας εταιρείας, στην ανάληψη χρηματοπιστωτικών κινδύνων και στην επίβλεψη της χρήσης των υφιστάμενων πόρων της εταιρείας με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτευχθούν οι αντικειμενικοί της σκοποί. Χωρίς επιχειρηματικό πνεύμα, οι μεγάλης κλίμακας αγροτικές επιχειρήσεις θα ήταν αδύνατο να λειτουργήσουν αποδοτικά.

Τεχνητοί πόροι (manufactured resources). Η τρίτη κατηγορία πόρων εν ανεπαρκεία είναι οι **τεχνητοί πόροι** ή, πιο απλά, το **κεφάλαιο**. Οι τεχνητοί πόροι είναι οι μηχανές, ο εξοπλισμός και οι υποδομές. Προϊόντα τα οποία δεν καταναλώνονται πλήρως κατά τη διάρκεια ενός έτους θεωρούνται επίσης τεχνητοί πόροι. Για παράδειγμα, τα αποθέματα καλαμποκιού που έχουν παραχθεί, αλλά δεν έχουν διατεθεί ως ζωοτροφή ή δεν έχουν πουληθεί σε κάποια αγροτική επιχείρηση, αποτελούν τεχνητό πόρο.

Σπανιότητα (scarcity)

αποκαλείται η πεπερασμένη ποσότητα πόρων που είναι διαθέσιμοι για την κάλυψη των κοινωνικών αναγκών.

Η **σπανιότητα** (scarcity) είναι μια σχετική έννοια. Οι χώρες με υψηλό κατά κεφαλήν εισόδημα και πλούτο έρχονται αντιμέτωπες με το πρόβλημα της σπανιότητας όπως και οι χώρες με χαμηλό κατά κεφαλήν εισόδημα και πλούτο. Η διαφορά έγκειται στον βαθμό στον οποίο υπάρχει αυτή η σπανιότητα των πόρων και στις μορφές που παίρνει.

Κάνοντας επιλογές

Η σπανιότητα των πόρων υποχρεώνει τους καταναλωτές και τους παραγωγούς να κάνουν επιλογές. Οι επιλογές αυτές έχουν και μια χρονική διάσταση. Οι επιλογές που κάνουν σήμερα οι καταναλωτές είναι άμεσα συνυφασμένες με το πώς θα ζήσουν στο μέλλον. Οι επιλογές που κάνουν σήμερα οι επιχειρήσεις θα έχουν συνέπειες στη μελλοντική εταιρική κερδοφορία. Η απόφαση κάποιου να πάει στο πανεπιστήμιο αντί να βρει δουλειά πιθανότατα βασίζεται εν μέρει στην επιθυμία του να αυξήσει τις αποδοχές και τελικά τον πλούτο του στο μέλλον, έχοντας κατά νου ποιες θα είναι οι αποδοχές του αν δεν σπουδάσει.

Οι επιλογές κάποιου έχουν επίσης και ένα σχετικό **κόστος ευκαιρίας** (opportunity cost). Το κόστος ευκαιρίας των πανεπιστημιακών σπουδών είναι το εισόδημα που χάνει κανείς επειδή δεν δουλεύει το συγκεκριμένο διάστημα. Το κόστος ευκαιρίας που επιβα-

Κόστος ευκαιρίας (opportunity cost)

αποκαλείται το έμμεσο κόστος σε σχέση με την αμέσως επόμενη καλύτερη επιλογή ανάμεσα στο σύνολο επιλογών που διαθέτει κάποιος που λαμβάνει αποφάσεις.

ρύνει έναν καταναλωτή που παίρνει 1.000 δολάρια από τον αποταμιευτικό του λογαριασμό για να αγοράσει ένα κινητό τηλέφωνο ή μια συναφή τεχνολογική συσκευή είναι το εισόδημα από τους τόκους που θα απέφεραν αυτά τα χρήματα αν παρέμεναν στην τράπεζα. Μια αγροτική επιχείρηση η οποία μελετά την αγορά ενός νέου συστήματος ηλεκτρονικών υπολογιστών θα πρέπει να λάβει υπόψη και τα έσοδα που θα αποκόμιζε αν χρησιμοποιούσε τα χρήματα αυτά για άλλο σκοπό. Το κρίσιμο, από οικονομική άποψη, είναι αν τα

οικονομικά οφέλη υπερβαίνουν τα κόστη, περιλαμβανομένων των εσόδων που χάνονται. Με απλά λόγια, το κόστος ευκαιρίας είναι μια έννοια άμεσα συνδεδεμένη με τις οικονομικές αποφάσεις. Αναφέρεται στο έμμεσο κόστος σε σχέση με την αμέσως επόμενη καλύτερη εναλλακτική επιλογή.

Για να γίνει κατανοητή η έννοια του κόστους ευκαιρίας, ας εξετάσουμε το παρακάτω παράδειγμα. Ας υποθέσουμε ότι η RJR Nabisco έχει τρεις εναλλακτικές επιλογές για την παραγωγή σνακ:

Εναλλακτική Επιλογή 1: Να παράξει αποκλειστικά και μόνο μπισκότα και να αποκομίσει κέρδος 30 εκατομμυρίων δολαρίων.

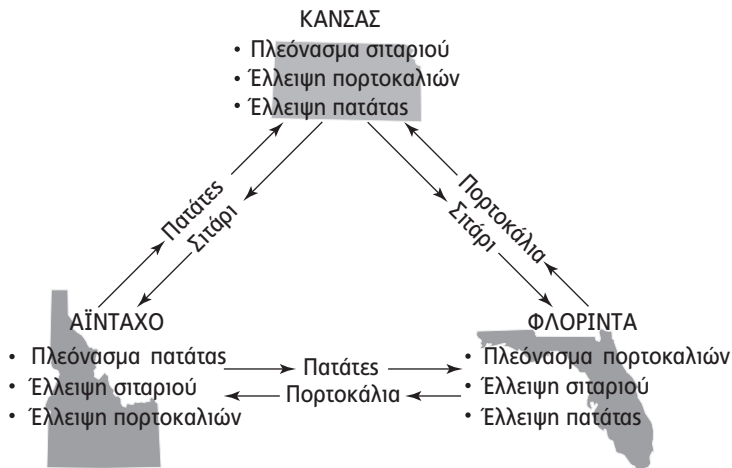
Εναλλακτική Επιλογή 2: Να παράξει αποκλειστικά και μόνο πατατάκια και να αποκομίσει κέρδος 25 εκατομμυρίων δολαρίων.

Εναλλακτική Επιλογή 3: Να παράξει και μπισκότα και πατατάκια και να αποκομίσει κέρδος 35 εκατομμυρίων δολαρίων.

Αφού η Εναλλακτική Επιλογή 3 προσφέρει υψηλότερο κέρδος στην RJR Nabisco, είναι οικονομικά εύλογο η εταιρεία να την υιοθετήσει, συνεπώς να παράξει και μπισκότα και πατατάκια. Παρ' όλα αυτά, καταλήγοντας στη συγκεκριμένη επιλογή, εγκαταλείπει τις Εναλλακτικές Επιλογές 1 και 2. Το έμμεσο κόστος σε σχέση με την αμέσως επόμενη καλύτερη επιλογή είναι ότι θα χαθεί ένα κέρδος 30 εκατομμυρίων δολαρίων. Επομένως, στο εν λόγω παράδειγμα το κόστος ευκαιρίας είναι τα 30 εκατομμύρια δολάρια.

Μερικές φορές οι επιλογές περιορίζονται όχι μόνο από τη σπανιότητα των πόρων αλλά και από μη οικονομικούς παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη. Οι δυνάμεις αυτές μπορεί να είναι πολιτικές, ψυχολογικές, κοινωνιολογικές, νομικές ή ηθικές. Για παράδειγμα, ορισμένες πολιτείες των ΗΠΑ έχουν θρησκευτικούς νόμους (blue laws) που απαγορεύουν την πώληση συγκεκριμένων εμπορευμάτων τις Κυριακές. Τόσο σε ομοσπονδιακό επίπεδο όσο και στο επίπεδο των πολιτειών πλήθος κανονισμών διέπουν την παραγωγή τροφίμων και κλωστικών ινών, περιλαμβανομένων των παραγόντων που αφορούν το περιβάλλον και την ασφάλεια των τροφίμων. Λόγου χάριν, απαγορεύεται η χρήση κάποιων χημικών ουσιών στην παραγωγή και στην επεξεργασία τροφίμων εξαιτίας των κινδύνων που ενέχουν για την υγεία. Τη δεκαετία του 1990 το κίνημα Big Green στην Καλιφόρνια επιδίωξε την απαγόρευση της χρήσης όλων των γεωργικών χημικών που είχε αποδειχθεί ότι προκαλούσαν προβλήματα υγείας σε πειραματόζωα. Ένα άλλο παράδειγμα που μπορεί να αναφερθεί είναι η ανάκληση σε πανεθνικό επίπεδο του φιστικοβούτυρου Peter Pan από την αγορά το διάστημα μεταξύ Φεβρουαρίου και Αυγούστου του 2007 διότι το προϊόν συσχετίστηκε με μολύνσεις από σαλμονέλα. Το εν λόγω προϊόν δεν ήταν διαθέσιμο στα παντοπωλεία για μια περίοδο 27 εβδομάδων.

Οι περισσότεροι πόροι αφορούν μία μόνο χρήση. Για παράδειγμα, ο διδάσκων του συγκεκριμένου μαθήματος είναι ο πλέον αρμόδιος για τη διδασκαλία του παρά για εγχειρήσεις ανοιχτής καρδιάς. Επικεντρώνοντας τη χρήση των πόρων σε μια εργασία, συμμετέχουμε σε μια διαδικασία εξειδίκευσης. Αν υπάρχει ένα δεδομένο σύνολο ανθρώπων και μη ανθρώπων πόρων, η εξειδίκευση της προσπάθειας που καταβάλλεται έχει γενικά ως αποτέλεσμα μεγαλύτερη παραγωγή. Κάθε άτομο θα πρέπει να κάνει αυτό που κάνει καλύτερα σε σύγκριση με τους άλλους, με δεδομένους τους διατιθέμενους πόρους. Κά-

Σχήμα 1.1 Εξειδίκευση και κατανομή πόρων.

ποιοι θα μπορούσαν να εξειδικευτούν σε πεδία όπως η επαγγελματική άθληση, η ιατρική ή τα νομικά, ενώ άλλοι στην αγροτική οικονομία. Ορισμένα κράτη και έθνη ίσως διαπιστώσουν ότι είναι προς όφελός τους να εξειδικευτούν στην παραγωγή καφέ, ρυζιού ή ηλεκτρονικών υπολογιστών και να εισάγουν άλλα εμπορεύματα για τα οποία το απόθεμά τους σε φυσικούς, ανθρώπινους και τεχνητούς πόρους είναι ανεπαρκές. Όπως αποτυπώνεται στο Σχήμα 1.1, το Κάνσας έχει πλεόνασμα στην παραγωγή σιταριού αλλά έλλειμμα στην παραγωγή πορτοκαλιών, ενώ η Φλόριντα έχει πλεόνασμα στην παραγωγή πορτοκαλιών αλλά έλλειμμα στην παραγωγή σιταριού. Αμφότερες οι πολιτείες έχουν έλλειμμα στην παραγωγή πατάτας, ενώ το Άινταχο έχει άφθονες πατάτες να διαθέσει. Η εξειδίκευση της παραγωγής παρέχει τη βάση για το εμπόριο μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών.

Οι επιλογές για την κατανομή των πόρων που γίνονται από την κοινωνία (δηλαδή από το σύνολο των ατόμων) ενδεχομένως να είναι διαφορετικές από τις επιλογές που θα έκαναν μεμονωμένα τα μέλη της. Για παράδειγμα, όλες οι χώρες αφιερώνουν κάποιους πόρους για στρατιωτικούς σκοπούς. Η κοινωνία ως σύνολο θα πρέπει να αποφασίσει πώς θα κατανείμει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τους πόρους της ανάμεσα στην παραγωγή στρατιωτικών και μη στρατιωτικών ειδών και υπηρεσιών, δηλαδή «ανάμεσα στα όπλα ή στο βούτυρο» όπως θα λέγαμε στην καθομιλουμένη.

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

Λαμβάνοντας υπόψη όσα αναφέρθηκαν παραπάνω για τη σπανιότητα των πόρων και την επιλογή, μπορούμε να ορίσουμε τον χαρακτήρα και το πεδίο των οικονομικών ως εξής:

Τα **οικονομικά** είναι μια κοινωνική επιστήμη που έχει ως αντικείμενο το πώς επιλέγουν οι καταναλωτές, οι παραγωγοί και οι κοινωνίες ανάμεσα στις πιθανές εναλλακτι-

κές χρήσεις των πόρων εν ανεπαρκεία στη διαδικασία της παραγωγής, της ανταλλαγής και της κατανάλωσης αγαθών και υπηρεσιών.

Μικροοικονομικά εναντίον μακροοικονομικών

Όπως συμβαίνει με τους περισσότερους επιστημονικούς τομείς, το πεδίο των οικονομικών χωρίζεται σε αρκετούς κλάδους. Οι δύο βασικοί κλάδοι των οικονομικών είναι η **μικροοικονομία** (microeconomy) και η **μακροοικονομία** (macroeconomy). Η μικροοικονομία εξετάζει τις οικονομικές ενέργειες των ατόμων ή συγκεκριμένων ομάδων. Για παράδειγμα, οι μικροοικονομολόγοι επικεντρώνονται στην οικονομική συμπεριφορά των καταναλωτών που ζητούν προϊόντα και υπηρεσίες και των παραγωγών που προσφέρουν προϊόντα και υπηρεσίες, και στον καθορισμό των τιμών αυτών των προϊόντων και των υπηρεσιών. Η μακροοικονομία μελετά τα ευρύτερα οικονομικά μεγέθη (aggregates), όπως είναι η μεγέθυνση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) μιας χώρας, το χάσμα μεταξύ του δυνητικού ΑΕΠ μιας οικονομίας και του τρέχοντος ΑΕΠ, καθώς και η αντιστάθμιση ανεργίας και πληθωρισμού. Οι μακροοικονομολόγοι λοιπόν ασχολούνται με τον προσδιορισμό των νομισματικών και δημοσιονομικών πολιτικών που θα μπορούσαν να μειώσουν τον πληθωρισμό, να προωθήσουν την ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας, να βελτιώσουν το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας (τη διαφορά των εξαγωγών μείον τις εισαγωγές) και να μειώσουν το εθνικό χρέος. Η μακροοικονομία εξηγεί με σαφήνεια τις αλληλοσυσχετίσεις του εργατικού δυναμικού, του προϊόντος και των χρηματαγορών μιας χώρας με τις οικονομικές αποφάσεις των ξένων κυβερνήσεων και ιδιωτών.

Η μικροοικονομία (microeconomy) είναι κλάδος των οικονομικών που εξετάζει τις ενέργειες ή τις συμπεριφορές των ατομικών φορέων ή ομάδων φορέων.

Η μακροοικονομία (macroeconomy) είναι ένας άλλος κλάδος ο οποίος εξετάζει τα ευρύτερα συνολικά μεγέθη (aggregates) της οικονομίας

Παρά τις διαφορές μικροοικονομίας και μακροοικονομίας, οι δύο αυτοί κλάδοι δεν είναι αντιπαραθετικοί. Εντέλει, η οικονομία στο σύνολό της επηρεάζεται από τα γεγονότα που συμβαίνουν στις επιμέρους αγορές.

Χρειάζεται ωστόσο να γίνει μια επισήμανση: Θα πρέπει να είμαστε προσεκτικοί όταν κάνουμε γενικεύσεις για τις μακροοικονομικές συνέπειες μιας ατομικής συμπεριφοράς ή ενός μικροοικονομικού γεγονότος. Αν δεν είμαστε, διατρέχουμε τον κίνδυνο να υποπέσουμε στην **πλάνη της σύνθεσης** (fallacy of composition), που σημαίνει πως ό,τι ισχύει σε μια επιμέρους κατάσταση δεν ισχύει απαραίτητα και στο σύνολο της οικονομίας. Για παράδειγμα, αν υποθέσουμε ότι ο Walt Wheatman υιοθετεί μια νέα τεχνολογία η οποία διπλασιάζει τη σιτοπαραγωγή του. Αν οι χιλιάδες άλλοι καλλιεργητές σιταριού των ΗΠΑ και οι υπόλοιποι σιτοπαραγωγοί παγκοσμίως δεν ακολουθήσουν το παράδειγμά του, το εισόδημα του Walt θα αυξηθεί κατακόρυφα. Θα ήταν λάθος ωστόσο να συμπεράνουν ο Walt και οι υπόλοιποι ότι όλοι οι καλλιεργητές σιταριού θα επιτύγχαναν αύξηση στο εισόδημά τους αν υιοθετούσαν τη νέα αυτή τεχνολογία. Αν το έκαναν και άλλοι σιτοπαραγωγοί, η προσφορά θα αυξανόταν σημαντικά και οι τιμές του σιταριού θα έπεφταν δραματικά.

Θετικά οικονομικά εναντίον δεοντολογικών οικονομικών

Στη μελέτη των οικονομικών μπορεί επίσης να γίνει διάκριση μεταξύ **θετικών οικονομικών** (positive economics) και **δεοντολογικών οικονομικών** (normative economics). Τα θετικά οικονομικά εξετάζουν θέματα πολιτικής και ερωτήματα για το τι συμβαίνει και τι θα συνέβαινε σε διάφορες πιθανές καταστάσεις. Δεν γίνονται αξιολογικές κρίσεις, ούτε δίνονται λύσεις. Αντίθετα, εξηγείται και προβλέπεται η οικονομική συμπεριφορά των παραγωγών και των καταναλωτών. Για παράδειγμα, οι φορείς χάραξης πολιτικής μπορεί να ενδιαφέρονται να μάθουν πώς θα αντιδρούσαν οι καταναλωτές και οι παραγωγοί στην περικοπή ενός φόρου ή, αντιστρόφως, σε μια φορολογική αύξηση. Ή ίσως ενδιαφέρονται να μάθουν κατά πόσο θα μπορούσε να περιοριστεί το πρόβλημα της παχυσαρκίας με την επιβολή υψηλής φορολογίας στα ζαχαρούχα αναψυκτικά.

Τα θετικά οικονομικά (positive economics) αφορούν ερωτήματα σχετικά με το τι συμβαίνει και το τι θα συνέβαινε σε διάφορες πιθανές καταστάσεις.

Τα δεοντολογικά οικονομικά (normative economics) εξετάζουν ερωτήματα σχετικά με το τι θα έπρεπε να γίνει ή τι θα όφειλε να γίνει.

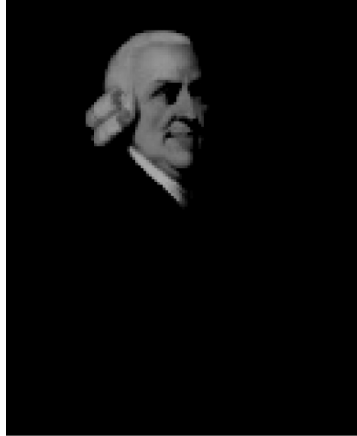
Τα δεοντολογικά οικονομικά αφορούν τον προσδιορισμό του «τι θα έπρεπε να γίνει» ή «τι θα όφειλε να γίνει». Για παράδειγμα, οι φορείς χάραξης πολιτικής μπορεί να αναρωτιούνται για το ποια πολιτική ανάμεσα σε κάποιες εναλλακτικές επιλογές *θα έπρεπε να υιοθετηθεί* ώστε να μεγιστοποιηθεί η οικονομική ευημερία των παραγωγών και των καταναλωτών. Στο επίπεδο της μικροοικονομίας, μια αυτοκινητοβιομηχανία ενδέχεται να ενδιαφέρεται να μάθει τον αριθμό των οχημάτων που *θα έπρεπε* να παραγάγει ώστε να μεγιστοποιήσει το κέρδος της².

Εναλλακτικά οικονομικά συστήματα

Ως **οικονομικό σύστημα** (economic system) μπορούν να οριστούν τα θεσμικά μέσα εκ των οποίων χρησιμοποιούνται οι πόροι για την ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών· ο όρος **θεσμικά μέσα** αναφέρεται στους νόμους, στις συνήθειες, στα ήθη και στα έθιμα των πολιτών της χώρας. Ο **καπιταλισμός** είναι ένα οικονομικό σύστημα της ελεύθερης αγοράς στο οποίο τα άτομα διαθέτουν πόρους και έχουν το δικαίωμα να αξιοποιούν τον χρόνο και τους πόρους τους όπως αυτά επιλέγουν, με ελάχιστους νομικούς περιορισμούς από το κράτος. Οι τιμές αντικατοπτρίζουν την αξία των πόρων και των οικονομικών αγαθών. Όπως υποστήριξε ο Σκοτσέζος οικονομολόγος και ηθικός φιλόσοφος Adam Smith στο βιβλίο του *Έρευνα για τη Φύση και τα Αίτια του Πλούτου των Εθνών* (An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations) που εκδόθηκε το 1776, στον καπιταλισμό η προσπάθεια των ατόμων να μεγιστοποιήσουν το προσωπικό τους όφελος στην ελεύθερη αγορά είναι ευεργετική για την κοινωνία. Μία από τις πιο σημαντικές έννοιες του *Πλούτου των Εθνών* του Smith είναι η ιδέα του *αόρατου χεριού*. Στο πλαίσιο της έρευνάς του σχετικά με το γιατί κάποιες χώρες είναι φτωχές και παρα-

2. Για μια εις βάθος εξέταση των θετικών και των δεοντολογικών οικονομικών, βλ. Friedman (1974).

Ο Adam Smith, ο πρωτοπόρος του καπιταλισμού. Πηγή: GL Archive/Alamy Stock Photo.

μένουν φτωχές, ενώ άλλα έθνη αναπτύσσονται και ευημερούν, ο Smith διαπίστωσε ότι η αύξηση της παραγωγικότητας των ατόμων η οποία προκύπτει από τα ατομικά τους χαρίσματα, ο καταμερισμός εργασίας που δεν παρεμποδίζεται από κρατικούς περιορισμούς και οι εθελοντικές συναλλαγές σε μια ελεύθερη αγορά έχουν ως αποτέλεσμα τη μεγέθυνση της ευημερίας. Το «αόρατο χέρι της αγοράς» είναι μια μεταφορά με την οποία ο Smith περιγράφει την αυτορρυθμιζόμενη συμπεριφορά της αγοράς.

Ο καπιταλισμός διαφέρει ριζικά από τον σοσιαλισμό ή τον κομμουνισμό. Στον σοσιαλισμό ή στον κομμουνισμό οι πόροι είναι γενικά αντικείμενο συλλογικής ιδιοκτησίας και το κράτος αποφασίζει για το πώς θα χρησιμοποιηθούν οι πόροι, ανθρωπίνοι και μη, στους διάφορους τομείς της οικονομίας. Οι τιμές καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από το κράτος και γνωστοποιούνται στους καταναλωτές και στους αγρότες. Ο Winston Churchill παρατήρησε ότι «ο σοσιαλισμός είναι η φιλοσοφία της αποτυχίας, το δόγμα της άγνοιας και το ευαγγέλιο του φθόνου· η εγγενής αρετή του είναι η δίκαιη μοιρασιά της δυστυχίας» (www.brainyquote.com). Στο *Κεφάλαιο τον 21ο αιώνα (Le Capital au XXIe siècle)*, που γράφτηκε το 2013 από τον Γάλλο οικονομολόγο Thomas Piketty, υποστηρίζεται ότι η ανισότητα του πλούτου οδηγεί σε στασιμότητα ή φθίνουσα οικονομική ανάπτυξη. Για να αντιμετωπιστεί αυτό το ζήτημα, ο Piketty προτείνει την αναδιανομή του πλούτου μέσω ενός παγκόσμιου φόρου.

Ένα μέτρο της ισότητας ή ανισότητας στην κατανομή του πλούτου σε οποιαδήποτε χώρα μπορεί να εκφραστεί με τον υπολογισμό του συντελεστή Gini, ο οποίος προτάθηκε το 1912 από τον Ιταλό στατιστικό και κοινωνιολόγο Corrado Gini. Ένας συντελεστής Gini κοντά στο 0 υποδηλώνει πλήρη ισότητα στην κατανομή του πλούτου, ενώ ένας συντελεστής Gini κοντά στο 1 πλήρη ανισότητα. Για να σχηματίσει κανείς μια ιδέα γι' αυτή τη μετρική κλίμακα, ο συντελεστής Gini για τις ΗΠΑ έχει αυξηθεί από 0,463 σε 0,477, δηλαδή υπέστη μια μεταβολή περίπου 3%.

Οι ΗΠΑ έχουν αυτό που κοινώς αποκαλείται μεικτό οικονομικό σύστημα· δηλαδή

Ο Thomas Piketty, ο Γάλλος οικονομολόγος που προτείνει την αναδιανομή του πλούτου μέσα από μια παγκόσμια φορολογία. Πηγή: Rachel Torres/Alamy Stick Photo.

οι αγορές σε ορισμένες περιπτώσεις είναι εντελώς ελεύθερες να καθορίσουν τις τιμές και σε κάποιες άλλες όχι. Είναι ευρέως γνωστή, για παράδειγμα, η κρατική παρέμβαση στον στίβο της αγροτικής παραγωγής. Οι εγγυήσεις δανείων προς καλλιεργητές και οι εγγυήσεις προς τους καταθέτες των πιστωτικών ιδρυμάτων αποταμιεύσεων και δανείων (savings and loan) είναι μορφές κρατικής παρέμβασης στον ιδιωτικό τομέα. Το κράτος επίσης ελέγχει πολλές πτυχές των μεταφορών, των επικοινωνιών, της εκπαίδευσης και του χρηματοοικονομικού συστήματος. Προγράμματα επισιτιστικής βοήθειας, όπως το Πρόγραμμα Χορήγησης Συμπληρωματικής Διατροφής (Supplemental Nutrition Assistance Program – SNAP) και το Ειδικό Πρόγραμμα Συμπληρωματικής Διατροφής για Γυναίκες, Βρέφη και Παιδιά (Special Supplemental Nutrition Program for Women, Infants, and Children – WIC), είναι επίσης ενδεικτικά ενός μεικτού οικονομικού συστήματος.

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Αφού η αγροτική οικονομία αφορά την εφαρμογή των οικονομικών στη γεωργία, μπορούμε να ορίσουμε το συγκεκριμένο γνωστικό πεδίο ως εξής:

Η αγροτική οικονομία (agricultural economics) είναι η εφαρμοσμένη κοινωνική επιστήμη που έχει ως αντικείμενο το πώς οι παραγωγοί, οι καταναλωτές και οι κοινωνίες χρησιμοποιούν τους πόρους εν ανεπαρκεία και τους φυσικούς πόρους στην παραγωγή, στην επεξεργασία, στην εμπορία και στην κατανάλωση τροφίμων και κλωστικών ινών.

ΤΙ ΚΑΝΕΙ ΕΝΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ;

Η εφαρμογή των οικονομικών στη γεωργία σε μια σύνθετη οικονομία της αγοράς όπως είναι αυτή των ΗΠΑ έχει μακρά και πλούσια ιστορία. Μπορούμε να συνοψίσουμε το αντικείμενό της εξετάζοντας τις δραστηριότητες των οικονομολόγων της αγροτικής οικονομίας στο μικροοικονομικό και στο μακροοικονομικό επίπεδο.

Ο ρόλος στο μικροοικονομικό επίπεδο

Στο επίπεδο της μικροοικονομίας οι οικονομολόγοι της αγροτικής οικονομίας ασχολούνται με θέματα που σχετίζονται με τη χρήση πόρων στην παραγωγή, στην επεξεργασία, στη διανομή και στην κατανάλωση προϊόντων στο **σύστημα παραγωγής τροφίμων και κλωστικών ινών** (food and fiber system). Οι οικονομολόγοι της παραγωγής εξετάζουν τη ζήτηση πόρων σε κάθε επιχείρηση και την απόκρισή της όσον αφορά την προσφορά. Οι οικονομολόγοι της αγοράς εστιάζουν την προσοχή τους στη διαδρομή των τροφίμων και των κλωστικών υλών διαμέσου των καναλιών της αγοράς προς τον τελικό τους προορισμό και στον καθορισμό των τιμών σε κάθε στάδιο. Οι οικονομολόγοι των χρηματοοικονομικών επικεντρώνονται σε ζητήματα που άπτονται της χρηματοδότησης των επιχειρήσεων και της προσφοράς κεφαλαίου σε αυτές. Οι οικονομολόγοι των φυσικών πόρων καταγίνονται με τη χρήση και την προστασία των φυσικών πόρων μιας χώρας. Άλλοι οικονομολόγοι ενδιαφέρονται για τη διαμόρφωση των κρατικών προγραμμάτων για συγκεκριμένα εμπορεύματα, τα οποία ενισχύουν το εισόδημα των αγροτών και προσφέρουν τρόφιμα και κλωστικές ίνες σε καταναλωτές χαμηλών εισοδημάτων.

Ο ρόλος στο μακροοικονομικό επίπεδο

Στο επίπεδο της μακροοικονομίας οι οικονομολόγοι της αγροτικής οικονομίας μελετούν πώς η γεωργία και οι αγροτικές επιχειρήσεις επηρεάζουν τις εγχώριες οικονομίες και την παγκόσμια οικονομία, καθώς και πώς επηρεάζουν τις εταιρείες αυτές τα γεγονότα που συμβαίνουν σε άλλους τομείς και το αντίστροφο. Για παράδειγμα, οι οικονομολόγοι της αγροτικής οικονομίας που απασχολούνται στην Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα των ΗΠΑ (Federal Reserve System – FED) θα πρέπει να αξιολογούν πώς επηρεάζουν τις τιμές των διάφορων τροφίμων οι αλλαγές στη νομισματική πολιτική. Οι μακροοικονομολόγοι με ερευνητικά ενδιαφέροντα μπορεί να χρησιμοποιούν μοντέλα με τη βοήθεια ηλεκτρονικού υπολογιστή για να αναλύουν τα άμεσα και έμμεσα αποτελέσματα που θα είχε κάθε συγκεκριμένη προτεινόμενη νομισματική ή δημοσιονομική πολιτική στον τομέα των αγροτικών επιχειρήσεων. Οι μακροοικονομολόγοι που εργάζονται σε πολυεθνικές εταιρείες τροφίμων εξετάζουν τις διεθνείς εμπορικές σχέσεις στον τομέα των τροφίμων και κλωστικών ινών. Άλλοι οικονομολόγοι επικεντρώνονται σε θέματα του τομέα της διεθνούς ανάπτυξης.

Οριακή ανάλυση

Οι οικονομολόγοι συχνά μελετούν τι συμβαίνει στις οριακές καταστάσεις. Ο μικροοικονομολόγος εστιάζει την προσοχή του στο πώς θα μεταβάλει η προσθήκη μιας επιπλέον μονάδας εισροής από την πλευρά της επιχείρησης ή η αγορά μιας επιπλέον μονάδας προϊόντος από έναν αγοραστή την οικονομική ευημερία της επιχείρησης ή του αγοραστή αντίστοιχα. Ο μακροοικονομολόγος, από την άλλη, εξετάζει πώς ενδέχεται να επηρεάσει μια μεταβολή των φορολογικών συντελεστών επί του προσωπικού εισοδήματος την παραγωγή της χώρας, τα επιτόκια, τον πληθωρισμό και το έλλειμμα του προϋπολογισμού. Η λέξη-κλειδί στο συγκεκριμένο παράδειγμα είναι η *μεταβολή*, και συγκεκριμένα το πώς η μεταβολή μιας τιμής, ενός μεγέθους, και ούτω καθεξής, επηρεάζει τις άλλες τιμές και τα μεγέθη στην οικονομία, καθώς και το πώς θα μπορούσε η κατάσταση αυτή να μεταβάλει το επίπεδο της οικονομικής ευημερίας των καταναλωτών, των επιχειρήσεων και της οικονομίας εν συνόλω. Πολλά από τα κεφάλαια που ακολουθούν πραγματεύονται την οριακή ανάλυση, έτσι ώστε να γίνουν καλύτερα κατανοητές οι οικονομικές αποφάσεις που λαμβάνονται στο επίπεδο μιας εταιρείας, ενός νοικοκυριού ή της οικονομίας στο σύνολό της.

Βασικοί φορείς με τους οποίους ασχολούνται οι οικονομολόγοι της αγροτικής οικονομίας είναι η Υπηρεσία Οικονομικών Ερευνών (Economic Research Service – ERS, www.ers.usda.gov), το Υπουργείο Γεωργίας των ΗΠΑ (U.S. Department of Agriculture – USDA) και η Αμερικανική Ομοσπονδία Γραφείων Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων (American Farm Bureau Federation – AFBF, www.fb.org), η φωνή της γεωργίας. Ο εν ενεργεία υπουργός Γεωργίας των ΗΠΑ είναι ο Sonny Perdue και ο ενεργεία πρόεδρος της Αμερικανικής Ομοσπονδίας Γραφείων Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων είναι ο Zippy Duvall, ένας αγρότης από την πολιτεία της Τζόρτζια.

Η ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΠΟΥ ΘΑ ΑΚΟΛΟΥΘΗΣΕΙ

Στο Κεφάλαιο 2 παρουσιάζεται εν συντομία το σύστημα παραγωγής τροφίμων και κλωστικών ινών της χώρας, καθώς και ο σημαντικός ρόλος που αυτή παίζει στην οικονομία των ΗΠΑ. Τα υπόλοιπα τμήματα του βιβλίου είναι δομημένα ως εξής:

- Το δεύτερο μέρος είναι επικεντρωμένο στην κατανόηση της συμπεριφοράς του καταναλωτή στην αγορά, και κυρίως στο πώς αυτή επηρεάζει τη ζήτηση για τρόφιμα και κλωστικές ίνες. Στο Κεφάλαιο 3 αναπτύσσεται η θεωρία της συμπεριφοράς του καταναλωτή και στο Κεφάλαιο 4 περιγράφονται οι προϋποθέσεις για την καταναλωτική ισορροπία και ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώνεται η αγοραία ζήτηση. Το Κεφάλαιο 5 πραγματεύεται τη μέτρηση και την ερμηνεία των ελαστικοτήτων ζήτησης.
- Το τρίτο μέρος αφορά τη συμπεριφορά των παραγωγών τροφίμων και κλωστικών ινών. Δίνεται έμφαση στην ισορροπία και στις μορφές αγοράς. Στο Κεφάλαιο 6 εξετάζεται η μέτρηση των σχέσεων παραγωγής, του κόστους παραγωγής και των εσόδων και στο Κεφάλαιο 7 παρουσιάζονται τα οικονομικά της υποκατάστασης εισροών και της υποκατάστασης προϊόντων. Το Κεφάλαιο 8 είναι αφιερωμένο στον καθορισμό

Ο Sonny Perdue, ο εν ενεργεία υπουργός Γεωργίας των ΗΠΑ. Πηγή: ZUMA Press, Inc./Alamy Stick Photo.

Ο Zippy Duvall, ο εν ενεργεία πρόεδρος της Αμερικανικής Ομοσπονδίας Γραφείων Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων. Πηγή: Ευγενική παραχώρηση της Αμερικανικής Ομοσπονδίας Γραφείων Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων.

της παραγωγής και των τιμών σε συνθήκες τέλειου ανταγωνισμού. Τέλος, το Κεφάλαιο 9 έχει ως θέμα τον καθορισμό της παραγωγής και των τιμών σε συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού.

- Το τέταρτο μέρος πραγματεύεται τους διαθέσιμους πόρους και το περιβαλλοντικό και πολιτικό πλαίσιο στο οποίο τοποθετούνται οι παραγωγικοί και οι καταναλωτές τροφίμων και κλωστικών ινών στις ΗΠΑ. Το Κεφάλαιο 10 είναι επικεντρωμένο στα οικονομικά των πόρων και του περιβάλλοντος, ενώ το Κεφάλαιο 11 στη λογική της κρατικής παρέμβασης. Σε αυτό το κεφάλαιο δίνεται επίσης το περίγραμμα της ανάπτυξης και της εφαρμογής των εισοδηματικών ενισχύσεων και των ενισχύσεων τιμών στις ΗΠΑ, κυρίως από τη δεκαετία του 1930 και μετά.
- Στο πέμπτο μέρος η προσοχή στρέφεται στη μακροοικονομία – στο τι την επηρεάζει και στις σημαντικές σχέσεις ανάμεσα στο σύστημα παραγωγής τροφίμων και κλωστικών ινών και στην υπόλοιπη οικονομία. Το Κεφάλαιο 12 έχει ως θέμα τις αγορές προϊόντων και την εθνική παραγωγή και το Κεφάλαιο 13 τα εργαλεία νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής. Το Κεφάλαιο 14 επικεντρώνεται στις διακυμάνσεις της επιχειρηματικής δραστηριότητας, στην αντιμετώπιση των συνεπειών τους και στην εφαρμογή των σχετικών πολιτικών. Το Κεφάλαιο 15 αφορά τη μακροοικονομική της γεωργίας, με βάση πληροφορίες που αντλούνται από τα Κεφάλαια 11 έως 14.
- Το έκτο μέρος είναι αφιερωμένο στις διεθνείς σχέσεις και στην παγκόσμια οικονομία. Στο Κεφάλαιο 16 εξετάζονται η γεωργία και το διεθνές εμπόριο. Μελετώνται οι

συναλλαγματικές ισοτιμίες και το εμπόριο αγροτικών προϊόντων. Στο Κεφάλαιο 17 διερευνάται γιατί εμπορεύονται τα έθνη. Στο Κεφάλαιο 18 παρουσιάζονται η πολιτική του εμπορίου αγροτικών προϊόντων και οι προτιμησιακές εμπορικές συμφωνίες.

- Συνεπώς, το βιβλίο είναι συνυφασμένο με επτά διαφορετικές παραμέτρους: 1) Την αγροτική οικονομία και τον τομέα των τροφίμων και των κλωστικών ινών. 2) Τη συμπεριφορά του καταναλωτή. 3) Τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων και την ισορροπία της αγοράς σε περιβάλλοντα τέλειου και ατελούς ανταγωνισμού. 4) Τα οικονομικά των πόρων και του περιβάλλοντος. 5) Την κρατική παρέμβαση στη βιομηχανία τροφίμων και κλωστικών ινών. 6) Την μακροοικονομική της γεωργίας. 7) Τις διεθνείς σχέσεις που αφορούν κατά κύριο λόγο το εμπόριο, τις συναλλαγματικές ισοτιμίες και την εμπορική πολιτική.
- Ο κυριότερος στόχος μας είναι με τη μελέτη του παρόντος βιβλίου ο αναγνώστης να είναι πλέον σε θέση να κατανοήσει και να εφαρμόσει τις οικονομικές αρχές στις οποίες βασίζονται οι οικονομολόγοι της αγροτικής οικονομίας για να ερμηνεύσουν και να προβλέψουν τη συμπεριφορά του ατόμου και του συνόλου σε οικονομικό επίπεδο και το ρόλο που αυτή διαδραματίζει στην ευημερία της κοινωνίας. Εν ολίγοις, πρόθεσή μας είναι να προσφέρουμε στον αναγνώστη ένα *πλαίσιο για να προβληματιστεί*, τουλάχιστον σε συνδυασμό με θέματα συνυφασμένα με τα οικονομικά .

ΣΥΝΟΨΗ

Σκοπός του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι να οριστεί το γνωστικό πεδίο της αγροτικής οικονομίας ως υποσύνολο του γενικού γνωστικού πεδίου των οικονομικών. Τα κυριότερα σημεία που αναφέρθηκαν μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

1. Οι πόροι εν ανεπαρκεία είναι άνθρωποι ή μη πόροι οι οποίοι υπάρχουν σε πεπερασμένες ποσότητες. Οι πόροι εν ανεπαρκεία διακρίνονται σε: 1) φυσικούς και βιολογικούς πόρους, 2) ανθρώπινους πόρους και 3) τεχνητούς πόρους.
2. Η σπανιότητα των πόρων υποχρεώνει τόσο τους καταναλωτές όσο και τους αγρότες να κάνουν επιλογές.
3. Οι περισσότεροι πόροι είναι καταλληλότεροι για μια συγκεκριμένη χρήση. Η εξειδίκευση της εργασίας είναι δυ-

νατό να οδηγήσει σε υψηλότερη συνολική παραγωγή.

4. Το πεδίο των οικονομικών μπορεί να διαχωριστεί στη μικροοικονομική και τη μακροοικονομική. Η μικροοικονομική εξετάζει τις ενέργειες των ατόμων – ειδικά την οικονομική συμπεριφορά των καταναλωτών και των αγροτών. Η μικροοικονομική ανάλυση αφορά σε μεγάλο βαθμό την έννοια της μερικής ισορροπίας – οι παράμετροι εκτός της υπό μελέτη αγοράς θεωρούνται σταθερές. Τα μακροοικονομικά εστιάζουν στα ευρύτερα συνολικά μεγέθη, περιλαμβανομένης της συνολικής οικονομικής επίδοσης της χώρας με κριτήρια το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ), την ανεργία και τον πληθωρισμό. Η μακροοικονομική ανάλυση συνδέε-